

ՅԵՅՏԵՐԵՐ ԼՐԱԳԻՐ

ՄԵԾԻ ՏԵՐՈՒԹԵԼԵՆՆ ՕՍՄԵՆԵԼՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼԼԻՐԵՐ

Լիկէ քիչ մը յառաջ վեհապառ ինքնակալին արու դաւակմը ծնանելով, անուանը Սուլթան Մեհմեդ Բիւսաւ գրկեցաւ. որուն ծննդեան աւետար իսկոյն չը հրատարակելուն պատճառը՝ ծնած ատենը քիչ մը հիւանդութիւն ունէր. բայց ետքը աստուծոյ որդեմութեամբը՝ հիւանդութիւնը տուողըութեան դառնարով, հրատարակելու վայր իրեն՝ ամսոյս 14 ին շաբաթ օրը արու զաւակ մըն ալ ծնաւ. որուն անունը Սուլթան Ահմեդ Բեմալէտօֆին անուանեցաւ. և այս երկու բարեբաղդ ծնունդը աւետելու համար՝ վեհապառ Արքայի իւր հրամանագիրը (կաթմէ շէրիֆը) իրկեց բարձրագոյն դասը՝ ձեռամբ Տարխանապետ արքային վեմափայլ թագաւոր աղային. որն որ արժանաւայել յարգանքը դիմաւորելով՝ Արք օտաօին տարեկաւ և հոն կարդաց վեցաւ ի ներկայութե երեւելի նախարարաց և գործակալաց, և սովորական կերպիւ բարեմալութիւն եղաւ. այնուհետեւ մօճակովները ստղին անգին պարտեքով հասարակութե ալ աւետեցին. Եթովբ օր ու եթովբ գիշեր տօնանմ եղաւ. դերերները՝ հնգական անգամ թնդ անթներ արձակելով, և գիշերներն ալ արքունական պալատներուն, նախարարներուն ու գործակալներուն տուններուն առաջըր ծաւ զինուորական տեղերուն և ուղարկելուն տուններուն առջին ևս կանթեղներ վառվելով:

Թարգմանութիւն յիշեալ հրամանագրին:

ԻՄ ՀԱՄԱՅՏԵՐԻՄ ԵՊԱՐԺՈՍՈՒ

Եստուածային վերին տեւոյթիւնն անցեալները մեզի արու դաւակմը չը նորհեց. որուն անունը Սուլթան Մեհմեդ Բիւսաւ գրե. բայց պատճառի մը համար չը հրատարակելի ծընունդը, ինչպէս որ քեզի ալ յայտնի է: Եստուած ամսոյս 14 ին գիշերը՝ աստուծոյ շնորհիւ արու զաւակ մըն ալ ծնաւ. և այն ալ Սուլթան Ահ-

մեդ Բեմալէտօֆին անուանեցի. և այս երկուքին ալ ծնունդը հրատարակելու համար այս հրամանագիրը գրեցի. որ քեզի իրկեցի: Եստուած աստուած մեր սերունդը մանկեան և որ պահէ, ամէն:

Վեհապառ Արքայի հասարակութիւնը կրթելու բարի դիտարկութիւնով աւետանակեաց և ապա մշտնջենապ հասարակաց կրթութե ատենն մը սահմանած է. քանի մը երեւելի անձնքներէ ու օրինագէտներէ բաղկացեալ:

Եստուած զպատուներուն կարգադրութեանը պիտի նայի և ուսմանը սորվելու ճամբան դիւրացնելով՝ աղայոց մասաւոր յառաջադիմութիւնը պիտի հագայ. ինչպէս որ նախնիաց թերթերով ալ յիշած ենք: Եստուած սուրբը նախ հասարակ գարատուններուն մէջ պէտք եղած սկզբունքը պիտի սորվին, և ապա ուսումնաւորները մանաւոր իրենց ուղած գիտութիւններուն ու արհեստներուն պիտի հետեւին:

Ուստի հիմապա հիմա այս կարգադրութե վայրը փորձ մը ըլլաւ. մօզը՝ անկէ վեց ամիս յառաջ թէ՛ մայրաքաղաքի և թէ շրջակայ տեղերուն մէջ հինգ հատ գարատուն ուսումնարան անուանելով՝ բաւական աշակերտ առնելեցան. և գարատանց ինքնակալ յարգաւորութե վեմալէ կիճեալներն՝ մասնաւոր ջանքը և կարգադրութեը այն աշակերտները դիւրին եղանակաւ ուսմանը սորվելով, վեց ամիսն մէջ եփ տեղէ յառաջացան. որոնցմէ անցեալ օր 20 տղայ հասարակաց կրթութեան տեսանք բերվելով՝ սորված ուսմանը ներնուն վայրով քննութիւն եղաւ:

Եստուած զպատուները որոնք ութը տարեկան էին, թէ Երաքերէնին և թէ Պարսկերէնին մէջ անանկ յառաջացել էին որ վեց ամիսն մէջ սորված ուսմանքն անխնայ աշխատութե 3—4 տարեկան մէջ չը սորվովիր. Եստուած անթիւն և աշխարհագրութիւն սորված ըլլալով, ինչ որ հարցրեցաւ իրենց նեւ ամէնուն ալ յարմար պատասխաններ

տրվին. ուստի անանկանքը շատ հաւնեցան ու գովեցին. և որպիսութիւն վեհապառ ինքնակալն ալ ծանուցին:

Երբն վեհապառութիւն հասարակութեան կրթութեը վայրը ունեցած բարի ջանքը և եռանդը վերստին յայտնելու մօզը՝ հրաման ըրաւ որ նոյն տղայքները անգամ մըն ալ իւր բարձր ներկայութեը քննվին. և այս բանին համար անցեալ երկուշաբթի օրը յառկապէս բարձրագոյն դասը գնաց, այդպիսութե վեհաց գերագոյն ատենին մէջ բոլոր նախարարները և հասարակաց կրթութե ատենին ժողովականները ներկայ գտնված ատենը յիշեալ աշակերտները հոն բերվեցան. և վերագրեալ Բեմալէ կիճեալներն ձեռամբը նախ Պարսկէն և ապա Պարսկերէնէն բան հարցրեցաւ անոնց, որոնք ամէն մէկին ալ պատասխան տրեցին. ի դաստիարակութեան և Երաքա եղած բոլոր ծովերուն՝ ծովածոցերուն ներսններուն և քաղաքներուն բաւանմանը վայրով ալ հարցնվեցաւ եղան, անոնց ալ պատասխան տրվին:

Ետքը կարգը թուարանութե գալով սոր վայրով ալ քիչ մը հարցնվորձ ըլլալով՝ յառաջադիմութիւններն իմացվեցաւ. ապա փոքրիկ պատմութիւն որ բարեխնամ ինքնակալն թագաւորական պահ ժառանգած օրը ծնէր էր, և տուանը ելալով՝ Երբն վեհապառութե երթանի և պատուական կենացը երկարութեը համար բարեմալութե ըրաւ:

Եստուածութե և բարեխնամ Արքայն աղայոց քննութիւնը և յառաջադիմութեը ինքնակալն հաւնեցաւ. և աղաւթ խօսքերով յորդորեց զանոնք ու պատուէր ալ ըրաւ որ բոլոր գարատանց տղայքները այսու եղանակաւ ուսմանը տրվին:

Եստուած քննութիւնը վերացաւ. և ինքը գերագոյն ատենին քովը իրեն յատկացեալ անեանը գնաց. ուր անդ բոլոր նախարարները և ատենակալները ներկայանալով իրենց խօսքն յարգանքը մատուցին. և անոնց ամէնուն ալ յատուկ յատուկ իւր մարդասիրական խնամքը յայտնեց. նա մանաւանդ վերագրեալ Բեմալէ կիճեալներն, որ ուղիւստէր էր աղայոց յառաջադիմութեը

Համար: Երբն աշխարհաբանութեան և անոնց
դաստառներուն պարբերական բաժնեց
և հրատարակելու որ այն տղայքե-
րուն մէկ մէկ նշաններ տրվին յարմար
բնութեամբ շինված որ իւր հաճութիւն
և գոգոթութիւն նշան մը ըլլայ: Բայ մե-
ծաւ փառք իւր ճանաչարհիկ պաշտօնը
վերադարձաւ:

Բնաց 11 ին երեքշաբթի օրը՝ օ-
րաստօրեա լնդմարտը Նէյրի Եկե-
քէթ մեծ նաւը գնաց պարտէրու և
կարգադրութեամբ նկատելու համար:
որ Պէշեքթիւն առաջը կանգնած
էր: Երբն հրատարակու քանի մը երեւե-
լի նախարարներն ալ հոն եկան:

Պատմականը իրիկփն մօտ ըլլալով՝
Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճի-
ցու այն իրիկութեամբ հայկերայթը հոն ընե-
լու: որ բարձրագատիւ մեծ ծովայեւտ
փաշայն պատրաստէր էր: Պէշեքթիւն
ծովային պատերազմներու առէն գոր-
ծած վերջը հրային գործիքներէն շատ
արուեստաշէն բաներ հնարված ու շին
ված ըլլալով, անոնց ամեն մէկին փորձը
եղաւ:

Մարտի 11 թիւ օրը՝ գիշերվան
պատերազմը տուն ինչ կանոն ու եղա-
նակի ի գործ կը դրվէր: այն եղանա-
կը վարչականութեամբ ի գործ դնելով
իրենց յաջողակութիւնը յայտնէին:

Բայտ պատմական բարեխնամ
Արքայն՝ գիշերվան ժամը մինչև երեք
ուկէսը հոն մնաց, և վաղած կանթեղ-
ները ու մահիկթայները՝ որոնցմով հոն
դրանքով արքունի նաւերը կարգար-
ված էին, տեսաւ, և ծովայեւտ փաշայ-
նի ջոկըրը ու հանձնարը գովելով և իւր
հաճութիւնը յայտնելով վերադարձաւ
իւր գեղեցիկէն պալատը:

Պատմականը կուսակալ Թահիր փաշան
որ քանիցս անգամ ծովայեւտութեան
պաշտօնը վարէր, և մեծ Տերութեան
ուրիշ երևելի գործիւրուն մէջ ալ գլխ
նշեցրով՝ բարի անուն ստացաւ, հիմա
ալ իւր ունեցած պաշտօնը վեհափառ
Լնդմարտին բարեւեր կամեցը համե-
մատ վարելուն: Նորին Վեհափառութիւնը
իւր խնամքը աւելցուց անոր վրայ,
որուն ջանքը գովելով՝ նախարարներուն
յառուկ և զած նշաններէն նշան մը շնոր-
հեց, որ այս օրերը խրկվեցաւ՝ անոր
ջանքը գովելու համար գրված հրովար-
տակին հետ:

Երբն 11 թիւ օրը՝ մօտ օրերս
վաճառականութիւն տեսուչ դրվեցաւ,
իւրեքէս ու մէկ նախարարութեան թերթին

մէջ ալ յիշած էր: հիմա արքունական
հրատարակութեամբ Պատմական քաղաքե-
րը երթալու ընտրվեցաւ յառուկ ու
կտիկար պաշտօնով: և մինչև որ անկե-
վերադարձայ, յիշեալ վերադարձութիւն
վերանորոգւեալ պէտք վարէ արդարեւ
թեան վճարը գերադրին տեսնելն ան-
գամ ինչիւրի կփէնտին՝ իր առաջին
պաշտօնէն շեղալու պայմանաւ:

Երբն 11 թիւ օրը՝ փոխարքայ բարձրագատ
տիւ Մեհմէտ Ալի փաշան քիչ ժամա-
նակէ ի վեր և որ անձնական տնտես-
ութիւն ունի, և այս լուրը կը բերէ վեհա-
փառ Լնդմարտին անունը հասու՝ ցա-
ւեցաւ, որովհետեւ մեծ խնամք ունէր
նորին վաճառութեանը վրայ:

Բայտ անոր անձնական փոխարեւթիւ
հարցնելու համար իւր ձեռնամբը գիր
(խաթ) մը դրեց և գաղտնաստի տեսուչ
Մարտի 11 թիւ օրը՝ փաշային:

Այն պէտք մինչև որ Երբն 11 թիւ օրը
բարձրագատ տիւ անոր փոխարեւթաւ
պիտի ընէ՝ իւր առաջին օգնականը
(մուալլիմը) Էօմէր Ճեմալ Կփէնտին:

Սիւսարեի կուսակալ Սարգս փա-
շան՝ այս օրերս իր օրհասովը մեռաւ:
որուն տեղը ընտրվեցաւ նոյն տեղի
նախկին կուսակալ Սալա փաշան, և
արքունական հրատարակութեամբ որ ժամ
յառաջ իր պաշտօնատարութեան տեղը
երթայ:

Արաշ ու Բաւմա գաւառները
իրարու մօտ ըլլալուն, մէկ կուսակալի
մը ձեռնամբ կառավարվելու աւելի յոր-
մար տեսնուեցաւ: առաջ հրատարակու
Լնդմարտին՝ Սարաշ գաւառը հարց-
դեցաւ Բաւմայի կուսակալին Օսման
փաշային:

Պէշեքթիւն կողմնորոշ (մուհա-
ֆըր) Մեհմէտ փաշային փոխվելու հար
կաւորելով՝ տեղը ընտրվեցաւ Շահնշը
փաշան, որ երբեմն Կանթայի կուսա-
կալ էր, և յառաջները Պէշեքթիւն կողմ
նապահութիւն ալ բաժնէր:

Այն փաշան և նախարարեալ Սալա
փաշան երկուքը մէկ տեղ բարձրագատ
գաւառ կանցովեցան այն օրը՝ որ վեհա-
փառ Լնդմարտին աշակերտող քննու-
թեանը համար հոն եկած էր, և Նորին
Վեհափառութիւնը ներկայութիւն իրենց
պաշտօնատարութիւն նշանները աւելեցով
շնորհակալութիւն տեղեւորին դարձան:

Երբն 11 թիւ օրը՝ մուհապէտին և մէկ
թուրքի գանդու շատն ու Երբն 11
թիւ օրերը իրենց պաշտօնը հետադար-

մաբար վարելուն համար հրատարակու
Արքային երկրորդ տատնական տնտես-
որդեալ կարգը անցնելով մէկ մէկ ալ
նշան տալին:

Պատմականը (Էօմէր) կուսակալ
Գեամիլը փաշային գաղտն քեհեալի
կարգեցաւ Կուսակալ Ճեմալ Կփէնտին
նոյն կուսակալին Երբն 11 թիւ օրը
տիւն տեղը, որ մօտ օրերս իր օրհասովը
մեռաւ:

Պատմականը համարեալ Սալա Կ-
փէնտին փոխվելու հարկ ըլլալով՝ տեղը
դրվեցաւ արքունի գանձատանը Ժողո-
վայն անգամ շատն (Թահիր Կփէն-
տին) որ երբորդ առաջնական օրերէն
մէկէն էր, և իր տատնական յառուկ նը-
շանալ ընկալու:

Երբն 11 թիւ օրը՝ փաշային տեղեւ-
որին գրագիր խոճեկեան (Թեմալ Կ-
փէնտին) որ Թարապուրուտի կողմին
էր, մեռաւ: որուն կրած հնգերորդ
առաջնակի նշանը՝ տեղը գրվող շի-
սէյին Կփէնտին տրվեցաւ խոճեկեա-
նութեան առաջնական:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՐՄԻՐ

Պաշտ ֓աղլի անունով մէկը՝ ոս-
կերիչ Փանոսթ անուն մարդու մը
1150 ղըշնոց մէկ մատնին ծախու
առնել ուղեւոր, յոյց տուաւ համար
կուսակալ: երկու օրէն ետք՝ ոսկերիչը
իր առած մատնին թիւղով մը ձեռքը
կրտննէ, որ ծախելու հաներ է: կը
հարցնէ, և երբոր կրմանայ թիւ ծա-
խելու համար թուղի Յակոբ անուն
մէկէ մը առեր է: զանկայ կը գտնայ,
անոր ալ կը հարցնէ, այն ալ կը պատաս-
խանէ թիւ՝ 600 ղըշնոց ծախու առի
Փանոսթին:

Մահմուտ փաշային գաղտնատնա-
տունը կը տանի, հոն գաղտնատնին տես
նրվելով իրաւ կը ըլլայ և դրված իրաւին
պահանջները ոսկերիչը մատնին կուս-
ակալ Յակոբէն: այնուհետեւ երկուքը մէկ
տեղ Փանոսթ կը գտնան և զաղթելի
առեանը կը ներկայացնեն: ուր տեղ
հարցով փորձ կը ըլլայ, Փանոսթ կուս թիւ
"Երբն մատնին յիշեալ ոսկերիչն ծա-
խու առեր է՝ ու ըստմին ալ տալով
առված էմ":

Բայտ գործակալները կը քննեն որ
լուսածը տես է, և ոսկերիչին տատնը
չը տեսնուած առեր է իրիւ տեսող, և
խոյն Յակոբին տուեր է ծախելու հա-
մար: Բայտ առեալ գործ անկալը մա-

առնին հառնեն՝ արդարեւ հաւատն : Յա-
կոբն ալ թող հաւատն : և յիշեալ Փով-
ին տօրանարձիւթիւն բռնած լըտուե-
բանայր կը դնեն : որ արեւմտաւարտակն
պատիւը կընէ :

(շարունակութիւն և վերջ)

Ենն Ասիայի ընդարձակ սահմա-
նին մէջ գտնուած եօթը կարգ լեզու-
ներուն չորրորդ տեսակէն ծագեալ է
Արամեան լեզուն : որ չորրորդ տեսա-
կէն յաւաք եկած լեզուներուն եր-
րորդ կարգը գտնուած է : որն որ Այս
Նահապետին յետ մոռնաւ աղին հնգե-
րորդ որդւոյն Արամին և անոր թոռնի-
րուն բնակած երկիրները կը գործած-
վին : որոնք այն ատենը Արամիյէ կոմե-
ին : բայց հիմա կըսին Փարսաւմ : Աղլի
Արաբացւոյ : Բաբիլոն և Քիւրտիս-
տան : և լեզուին ալ Արամիյէ կըսին
հեղինակին անուամբ համահա :

Այս Արամիյէ լեզուն ալ նոյն
Ասորաց և ասոր քիւրտաց լեզու-
ները ծագեր են : և ասոնց ամեն մէ-
կէն ալ մէկ քանի լեզուներ յառաջ ե-
կած են :

Ասորաց լեզուն ասկէ քանի մը
հարիւր տարի յառաջ կը գործածէին
Միջերկրական ծովէն և Հրէաստանէն
մինչև Եգիպտոսն և Եռուսեան քաղաք
ները բնակողները : նա մանաւանդ Եգի-
պտոս գետին եզերքը բնակող աղւերք :

Ասորական որդիքստմիտ Ասոր
ւոյ լեզուն որ անոյ շատ գրքեր շա-
րագրուած են : վերջիշեալ հին Ասոր-
ւոց լեզուն չէ : այլ Հեբրէի լեզուաւ
խառնուած լեզու մըն է : որ Ասորաց
տիրութենէն պոսկին Ազգրաստիւրէն
ետքը եկող յաջորդներուն ժամանակը
խառնուեր է :

Ասորիներուն այս խառնուած լեզ-
ուաւ շարագրուած են՝ Նազուպի :
Միսթորի և Մարոնի լուծած ողւերուն
կըմքը և արուեստները : ասկէ քանի մը
հարիւր տարի յառաջ Նեստորական վա-
նառականներուն միջնորդութիւն տա-
րածուեր է այս լեզուն մինչև թուրքա-
րիսթան :

Եսկէ 1200 տարի յառաջ գտնուող
խիստ շատ գիտնականները և արուես-
տագէտները իրենց շինած գրքերնին
հին Ասորաց լեզուաւ շարագրած ըլ-
լանուն համար՝ նոյն լեզուն յարգի լե-
զու մը կը համարուին :

Ասորաց խառն լեզուն այբուբե-
նը չորս տեսակ է :

Առաջինն կըսին խիստ անկէտ : որ
հին Ասորաց այբուբենն ալ այս է : և

քանի մը հին գրեանց մէջ կը գտնուին :

Ներկորդին կըսին Նեստորի որ հին
Ասորաց այբուբենն առնուած է :
երրորդն է Ասորաց այբուբենը : որ
Մարոնի այբուբենն ալ կոմէ : և այս
գրեալ Ասորիի զիւր կը տարբի Ասոր-
այի մէջ այսորիան օրս :

Չորրորդն է Հնդկաստանի մէջ Անդ-
ղիսի իշխանութեան տակը Միլեափո-
քաղաքը բնակող քրիստոնէից գործա-
ծած այբուբենը : որ ասոր թուրքա-
ւան լուծած քրիստոնէական յոսուի
եղած է :

Քիւրտացւոց լեզուն ալ խիստ հին
է : որ կը գործածվի Պարստա և Քիւր-
տիստանի կողմերը : այս տեղերուն այն
տեղեկները Քիւրտացւոց քաղաք կըսեն :

Հասարակօրէն Քիւրտացւոց լե-
զուն գործածութեան ժամանակն էր
Ասորեստանի առաջին տիրութեան ա-
տենը : որ Բաբիլոն մայրաքաղաքն էր : և
տեղը 1254 տարի քրիստոսի թուական-
նէն 1993 տարի յառաջ սկսեցա :

Չորրեստանի երկրորդ տիրութեան
ատենն ալ առ հասարակ կը գործածվի
այս լեզուն : որ այն ատենը Նինուէ
քաղաքը մայրաքաղաք էր : և տեղը 154
տարի քրիստոսի թուականէն 369 տարի
յառաջ սկսեցա :

Այս Նինուէ քաղաքը որ հիմա ա-
ւերակ դարցած է : անցեալ տարի անոր
քանի մը շէնքերը տեսնուցանա Մասաւ
քաղաքին կողմերը : նոյն ատեններէն
մինչև Պարսկաց տիրութիւն հաստատու
վեցումէն թագաւորին օրով ողի
գործածվի էր յիշեալ լեզուն : Այս
թագաւորին անունը՝ Պարսկերէն վեյ-
ուան իրազի : Ներայերէն՝ Քիւրաշ :
Հեբրէերէն՝ Բիւրաս :

Քիւրտանի ողւր խիստ հին ըլա-
ւուն համար՝ գիտութիւն ու արհեստը
Հինէն ու Չինէն իրաւ ուրիշ տեղ
չկած իրէն՝ անոյց մէջ կ'որ : որոնց
մէջը փիլիսոփայութիւն : աստղագիտու-
թեան և ուրիշ արհեստներու կատար-
եալ տեղակն մարդիկ կը գտնուին :
Պարսկա (Պարսկա) քաղաքը կատար-
եալ և կարգաւորեալ քանի քանի հաս-
գարտականներ ունին : անոր համար
Ասորեստանի տիրութիւնը անոնց զիս
նականները եղբւր կը յորդէին և կը
արտուէին : և իրենց իշխանութե տակը
եղած գաւառներուն մէջ անոնցմէ շա-
տը իշխան անունով կը գործածվին :

Քիւրտացւոց ամեն մէկ երեւելի
քաղաքները՝ նա մանաւանդ Պարսկա
քաղաքը խիստ շատ գիտութեան տեղի
էին : հին Ներայեացիները գիտութիւն
և արհեստը անոնցմէ առած են : և ա-
նոնցմէ ստացած փոքր և ուրիշ տեղեր :

Ժամանակաւ խիստ շատ գրքեր շարագ-
րած ունին : բայց տարիներ անցնե-
լով՝ յիշուցան եղած են : և հիմա միայն
քանի մը հին գրեանց մէջ նշանակուած
կը գտնուին գրքերնին :

Չորրորդ ծագեալ լեզուն է Պէհ-
լէվի լուծած : որ կը գործածվի Էգի-
պտոս և Իրագիստանի լուծած գաւառ-
ները : այս լեզուն ալ հին է : և քանի մը
գրքեր կան այս լեզուաւ շարագրե-
ված : և հին ստանկեր ալ կը գտնուին
Սասանաց տիրութենէն ինչոյ :

Քիւրտերորդ ծագեալ լեզուն է Հա-
պէշիւն : որ Հապէշիստանի մէջ կը գոր-
ծածվի : և այս սահմանը Վիլիսի կող-
մէն է : Վիլիսի լեզուներուն հետ յի-
շխաւ պատճառը Ասիայի լեզուներէն
Սիւսեան լեզունն նա մանաւանդ Արա-
բացւոց լեզունն հետ աւելի յարմարու-
թիւն ունենալն է : կերեկ որ այս յար-
մարութիւն Հապէշուց և Սիւսեան ող-
վին մէկ նոյն զարմէ ըլլալն : և ետք-
ը Հապէշուց Վիլիսի կողմերը մո-
խադրէին յառաջ եկած ըլլալ : և կոմ
Ժամանակաւ Հապէշուց Սիւսեան ող-
վին՝ նա մանաւանդ Բարաքուց հետ
շատ ընտանութի ու հարողակցութի
նիւն ծագած ըլլայ :

Քիւրտերորդ կարգը կը գտնուի Գա-
ֆի լեզուն : որ կը գործածվի Գաֆ լե-
ւանը : կասող ծովին : Միջերկրական
ծովին և Պարսիստանի հիւսիսային
գաւառներուն : նոյն Թուրքաստանի հա-
րաւային նահանգներուն մէջ տեղը ե-
ղած քաղաքները : ասոնցմէ խիստ երե-
ւելին են Հայոց ու Վրաց լեզուները :

Հայոց լեզուաւ թէ հին և թէ
նոր շատ գրքեր կան շարագրուած ու
տարված : նա մանաւանդ Վենետիկի
մէջ : Արագա ալ տարածված ըլլալով
թէ Փարսի և թէ ուրիշ տեղեր արեւել-
եան լեզուները արեւելքէն համար
յառաջած դարաւաններուն մէջ կը
տարվին Արագացիք : Հայոց լեզուն :

Այս լեզուն ալ միւս հին լեզու-
ներուն պէս երկու կերպի բաժնուած
է : պոսկին մէկը գրաւաւ : և միւսը
աշխարհաւառ : Գրաւաւ շարագրե-
ված շատ գրքեր կան : և աշխարհաւա-
ռին մէջ օտար լեզուներէն արդի բա-
ւեր ու աստիճաններ մտած են :

Վրաց (Վրացիներուն) լեզուն ալ
երկու կերպ է : աս առջինն է՝ հին Վրաց
լեզուն : որ Արագացւոց մինչև հիմա
սոսմանով է : ասիայի ի վերայ այս
ամենայնի՝ նոյն լեզուաւ շարագրուած
գրքերէն պաղի հին բաներ գտնուե-
լաւով Ժամանակէ մը ի վեր լեզուաց

քննիչները տրվելու և ամեն պարագայ
իւրը քննելու հաշիստներն անդադար:

Անցերորդ կարգն է Պարսկոց լե-
զուն (Քարսին) ։ որ հիմնական դործած
վածք բուն Պարսկերէնէն է կրնայ ըսել
որովհետեւ այն լեզուն թէպէտ Չէնէտ
ու Պարսի ըսված հին և անդործածելի
լեզուներէն ծագած է ։ բայց Բիւրառե
րուն լեզուն և Աֆղանիսթան բնակող
զանազան ցեղերուն դործածած Պարս
թո լեզուն հետ շատ յարմարութիւն
ունի ։ և դեղեցիկ լեզու մըն է ։

Վէնէտ ըսված լեզուն խիստ հին
է ։ քրիստոսի թուականէն 2—3 հա-
զար տարի յառաջ դործածված է ։ նա
մանաւանդ Պէլէն կոչված տեղը այն
տաճկները կը դործածվի եղեր ։ Այն
լեզուաւը շինված գրերէն Չէնէտ-
ուսթա անունով գիրք մը կայ ։ որ եր-
կու տեսակ է ։ մէկը իսկ Չէնէտի լեզ-
ուաւ շարադրված է ։ որ կուտայայտից
արարողութիւնը կը յայտնէ ։ միւսը
Փիէնէվի լեզուաւ շինված է ։ որ աշ-
խարհային բաներ ։ կանոններ ։ հոլագոր
ծութիւն և ուրիշ գործեր կը արվեցնէ ։
Այն գիրքը ասիէ 77 տարի յառաջ
թարգմանվեր է Եւրոպա և արվեր է
Փարիզ ։ ետքը բնագիրն ալ տպեր են
հոն ։

Առթնէրորդ կարգն են Սեպիւրի լե-
զունները ։ զորոք կը դործածեն այն
յուրաքանչեւ երկիրները բնակող զանազան աղ
գերը ։ որ գիծ մը քաշելով բնակութիւն
նին կիցնայ արևմտեան կողմէն Տովիսա
գետը ։ հիւսիսային կողմէն սառուցեալ
ծովին հիւսիսէ կողմը ։ արևելեան կող-
մէն Պէհլէն և Ախուլթէսը ըսված
ծովերը ։ և հարաւային կողմէն Օրա
գետին եզերքը եղած ։ Այլիմ քաղաքը ։

Յիշեալ լեզուն թէպէտ այբուբեն
ու գիր չունի ։ բայց Ասիայի միւս քանի
մը լեզուներուն հետ քիչ մը յարմարու-
թիւն անեցած ըլլալը նոր կիցնողի կողմ

Արաբի լեզուն Սամիտ կոչված ցեղե-
րուն մէկ քանին ծագի կողմնորդի վայ
փորված քանի մը կերպ նշաններ ու-
նին ։ որոնք իբր թէ գրերնին եղած
կըլայ ։

Արաբի լեզուները հինգ կերպ են ։
տառադրին է Սամիտ ։ երկրորդը Դէնի-
տի ։ երրորդը Գորիսիկ ։ չորրորդը
Վառնաթագա ։ հինգերորդը Գորիլ ըս-
ված լեզուները ։ և ասոնց ամեն մէկէն
ալ մէկ քանի լեզուներ ծագած են ։ և
բոլորն ալ Ռուսիոյ տերութիւն իշխանու-
թեանը տակն են ։

Ներքին հասարակ Օրդերը հետեւաւ Լարերը նախ ։

Ահմառիյէ եռայարկ նաւը այս
օրերս արբանի նաւարանին աւազանը
իջեցուցին նորագէտ համար ։

Փէյրի Թիւարէթ շուէնաւը բազ-
մաթիւ դորով մեկնեցաւ մայրաքաղա-
քէս դէպ ՚ի Թուրա ։ Աստ արբանի
պատերազմական նաւ մը գնաց յիշեալ
տեղը ։

Լարանի յառուկ դորաց բանակին
տառքին գումար (ալլա) Մէշիաիյէ
և Թայիթ շոգէնաւերով մայրաքաղաքէս
մեկնեցաւ այս օրերս և գնաց Վարնա ։
ուսկից ալ Միլիսարէ պիտի երթայ ։

Լարալոյ տերութեան նաւարանին
բուն մէջ երկու շոգէնաւ կը շինվիւր
տաճիկ մը ՚ի վեր ։ որ Օսմանեան մեծա-
զոր Տերութեանը կարմնէ աղապրված
էր ։ մօտ օրերս երկուքին ալ շինութիւն
ընթացէր ։ և կը պատրաստուին Արասն-
դնաւորին գալու ։ անդակական օրագրե-
րը կըմն թէ մէկը Բէշէպին 16 ին ։
և միւսը Բէշէպին վերջին օրերը ճամ-
բայ պիտի ելլեն ։ բայց հիմա կէրի
որ երկուքն ալ ճամբայ ելած են ։

Ապրի գեղի նորահաստա գոր-
ծարանին վարդապետէն վեց Անդղի-
ցի անցեալ օրը մէկ նաւակ մը կը մանան
և Այի Սթէֆանուսի բայը պարտադ-
արեմուն յանկարծ օտարիկ հով մը կէ-
լէ ։ ծովին մէջ տիրելը կը հարուցանէ ։

Բայց Անդղիացիները գիտով ըլլա-
լով նաւակին մէջ կօկսին շարժիլ ։ և
նաւակին ալ աւաղատա բացած գը-
նակով աղէկ մը չը կրնար բանեցնել ։
նաւակը տակն ու վրայ կըլլայ ։ և չորս
հոգին խկոյն կըխեղդուին ։ մնացած
երկու հոգին և նաւակը նաւակին
մէկ կողմը բանելով ծովին երեսը հա-
զիւ հալ կարող կըլլան քիչ մը մնա-
լու ։ Այի Սթէֆանուսէն շատով նա-
ւակներ կը հասնին և երեքն ալ կա-
ղառեն ։

Այիս բանալ Քաւանայի կառավա-
րութիւն շոգէնաւերը պատահեաւ պիտի
գան Լաւինացոյ տանցն 2 ։ 12 և
22 ին ։ և երեք օր մնալէն ետքը ճամ-
բայ պիտի ելլեն 3 ։ 13 և 25 ին ։

Լարալ տանցն ութին իրիկին
գէտ Կանաթները մէջ առաւիկ մըրիկ մը
պատահեալով ։ կարկոտով խառն անձրի մը

տեղացեր է ։ ուստի Տէրահօր ըսված
դէպը որ քաղաքին մէջէն կանցի ։
առատանալով վայրի կամուրջներուն մէկ
քանին փուցեր է ։ և իջած կորկաւան
ալ մեծկակ ըլլալուն քաղաքին մէկ
քանի տուներուն ապակիները կտոր-
աներ է ։

Գալաս քաղաքը որ 40000 բնակիչ
ունի ։ ճէմնակը Էիլիէին 20 ին ։ Բօլէաւ
պատահեալով ։ այն օրէն միջիւ ճէմնակը
տնրի 21 ը 327 հոգի բանակեր է ոյս
հիւանդութեն ։ որոց 186ը մեռեր է ։

Յիշեալ տանցն 22 էն միջիւ Բէշէ-
պին մէկը 171 հոգի հիւանդացեր է ։
որոց 52ը մեռեր է ։

Բէշէպի մէկէն միջիւ 12 ը որչափ
հիւանդացող ըլլաւ չը գիտեմք ։ բայց
12 էն միջիւ 19 ը 203 հոգի հիւան-
դանալով 63ը մեռեր է ։

Լարալի քաղաքը ուր տեղ 20000
բնակիչ կայ ։ Բէշէպին 12 էն միջիւ
13 ը 274 հոգի հիւանդացեր է ։ որոց
70 ը մեռեր է ։

Այլա քաղաքը ուր 4000 մարդ
կը բնակի ։ նոյն տանցն 13 էն միջիւ
13 ը 80 հոգի բանուեր է ։ որոց 21ը
մեռեր է ։

Ապրէշ քաղաքը որ կարծեօք
120000 բնակիչ ունի ։ Բէշէպին 3 էն
միջիւ 11 ը 452 հոգի հիւանդանալով
151ը մեռեր են ։

Բէշէպի 30 ին ։ Իզմիրի մէջ ալ
քանի մը հոգի մեռեր են նոյն հիւան-
դութենէն ։ Չէշմէյի նաւակայանն ալ
երեսն ելեր է ոյս տխուր ։ և Բէշէ-
պին միջին օրերէն միջիւ վերջին օրերը
այսինքն 10—11 աւաղ մէջ 44 հոգի
հիւանդանալով 24ը մեռեր է ։